

POSUDEK HABILITAČNÍ PRÁCE V RÁMCI HABILITAČNÍHO ŘÍZENÍ

Vysoká škola, fakulta: Univerzita Komenského v Bratislavě, Filozofická fakulta

Obor: Pedagogika

Uchazeč: PhDr. Petr Hlad'o, Ph.D.

Citace recenzované vědecké monografie:

HLAĎO, P. *Rozhodování žáků absolventských ročníků základních škol o další vzdělávací a profesní dráze: analýza na základě dotazníkového šetření a ohniskových skupin.*

1. vyd. Brno: Mendelova univerzita v Brně, 2013. 358 s. ISBN 978-80-7375-874-5.

Oponent: Doc. PaedDr. Jiří Kropáč, CSc.

Pracoviště: Pedagogická fakulta Univerzity Palackého, Olomouc

Předmětem oponentského posudku je **knižně vydaná recenzovaná vědecká monografie**, zaměřená na volbu vzdělávací a profesní dráhy žáky vyšších ročníků základních škol (nižšího sekundárního vzdělávání). V této volbě, probíhající především v rodině, hraje významnou roli ještě ne plně připravený či zralý žák (s. 15 aj.), využívající pomoc okolí. Tyto složité souvislosti volby vzdělávací a profesní dráhy žáka předložená monografie odráží. Jde o ucelené vědecké dílo, jehož téma je závažné, jak monografie také prokazuje. Je dosavadním završením dlouhodobé činnosti autora zacíleného na tuto oblast. Také proto je posuzovaný text rozsáhlý, zahrnuje asi 260 stran přímého textu (včetně částí Úvod a Závěr), dále navazuje více než 70 tištěných stran, jsou to především Souhrn, Použitá literatura a Přílohy (5 příloh, i ty jsou v nemalé míře výsledkem tvůrčí činnosti autora). Hodnotný text předložené monografie je nový, na předchozí práce autora v textu popsaným způsobem navazuje obvyklou formou odkazů a citací, není „shrnutím“ již dříve publikovaného. Práce sice potom trochu málo odráží jeho cestu, ale je to poctivé, stejně jako přesné vymezení autorova podílu na výzkumu.

O autorově odborné sečtělosti svědčí inventář účelně použité literatury, namnoze zahraniční (seznam je uveden na 27 stranách, čítá přes 500 bibliografických odkazů, jejichž vrocení je převážně po roce 2000, autocitací je z toho 21).

K zaměření práce a závažnosti tématu

Téma práce je logickým vyústěním dlouhodobé činnosti a vědeckého vývoje autora, který je pro toto téma uznáván jako autorita. Závažnost tématu autor prokazuje mj. v úvodních partiích textu částí Úvod i Závěr, jeho argumentaci netřeba doplňovat. Cíle monografie jsou stanoveny na s. 18, hlavní cíl je ... „*syntetizovat teoretické a empirické poznatky o volbě další vzdělávací a profesní dráhy a na základě vlastního výzkumného šetření přispět do odborné diskuze o tomto rozhodovacím procesu novými informacemi.*“ Tento hlavní cíl je bází, bezprostředně upřesněnou pro první, „teoretickou“ část a rovněž část „empirickou“. Formulace stanovující cíle monografie považuji za adekvátní, jsou v souladu s převážně empirickým pojetím monografie, v níž autor předkládá mnohé nové poznatky upřesňující a rozvíjející poznání problematiky tématu, získané na základě jeho výzkumného šetření. Stanovené cíle práce se tím, podle

mého názoru, autorovi podařilo naplnit, tato otázka může být jedním z témat diskuse při obhajobě habilitační práce.

Vysoká míra významu, která je otázkám řešeným monografií v edukační praxi prisuzována (s. 13), se do „analytičtějšího“ zájmu a publikací odborníků, zejména pedagogů a psychologů, plně nepromítá. To nepřímou vypovídá o náročnosti spojené se zkoumáním otázek volby vzdělávací a profesní dráhy. I v tomto směru oceňuji odvahu, výzkumné zaujetí a invenci autora monografie. Současný pedagogický výzkum je zaměřen na celou řadu problémů, jen některé mohou mít porovnatelný přínos pro edukační praxi. Je přínosné, že autor rozlišuje volbu vzdělávací a profesní dráhy, to podle mne umožňuje přesnější deskripci problematiky, než bylo dříve obvyklé.

Monografie je podnětem i pro přípravu učitelů, nejen v pregraduální fázi. O významu této a dalších prací autora pro vypracování podobně tematicky zaměřených kvalifikačních prací jsem se přesvědčil.

Struktura práce

Formální stránka

Koncepční uvažování autora od stanovení cílů k jejich realizaci je logické a proporcionální s cíli. Struktura monografie je tvořena „úvodem, devíti kapitolami, závěrem, souhrnem v českém a anglickém jazyce, seznamy použité literatury, tabulek a obrázků a přílohami“ (s. 279). První dvě kapitoly tvoří rámec výzkumného šetření, jež „přináší syntézu vybraných teoretických a empirických poznatků“ o tématu (s. 279). Ve třetí kapitole je popsána metodologie výzkumného šetření, ve čtvrté až deváté kapitole jsou prezentovány, diskutovány a do souvislostí uvedeny výsledky výzkumného šetření podle obecnějších problémových okruhů.

Přílohy jsou potřebnými soubory, vhodně doplňujícími text. Odkazy a citace autor provádí Harvardským systémem a lze konstatovat jejich formální správnost. Grafická úprava práce je přehledná. Při čtení jsem spatřoval autorovo velmi solidní akademické psaní (důsledně v textu vysvětluje ilustrace, myšlenky vyjadřuje jednoznačně). V pozitivním smyslu konstatuji, že v řadě míst textu je autor úzkostlivě obezřetný, důkladný, což může vést až k pocitu opakování myšlenek (poznámel jsem si na s. 141). Autor tedy, podle mne správně, podřídil snahu o čtivost monografie preciznosti vyjádření svých zjištění a jejich uvedení do souvislostí jak teoretických, tak s jinými zjištěními svými i jiných autorů. Uvedené „obtížné čtení“ naopak neplatí pro Úvod a první dvě kapitoly.

Minimum formálních nedostatků práce nepovažuji za hodné zřetele (výzkumné otázky či podnadpisy na konci stránek 270 a 271, korektura je pečlivá).

Obsahová stránka

Část Úvod (s. 13-20), kromě obvyklého zdůvodnění významu problematiky a souvislostí tématu, přináší i potřebné vymezení základních pojmů, již zmíněné cíle monografie, návaznost na předchozí vědecké a odborné práce autora, to velmi oceňuji, přehled struktury monografie a vymezení očekávané cílové skupiny čtenářů. K této části nemám připomínky, oceňuji její důkladnost, preciznost.

První kapitola je věnovaná kariérním teoriím. Autor je prezentoval podrobně, podle mne v návaznosti na publikace Š. Vendela, ve svých dřívějších textech. Proto zde provádí relativně stručnou analýzu těchto teorií, z hlediska záměrů monografie plně funkční. Zde chápu, že vývoj těchto teorií není příliš prezentován z hlediska rozporů či potřeb, které k němu vedly. Uvítal bych širší „vysvětlující“ vlastní stanoviska k některým pojmům, k nimž jsou odlišné přístupy. Jde mi především o pojem kariérová zralost – je

to tedy míra schopnosti, která může být v určitém věku dosažena, nebo úroveň jejího dosažení závisí na věku jedince rozhodujícího se o své kariéře (mění se tedy s věkem, viz s. 30-31). Prezentace vlastních teoretických východisek monografie je stručná (s. 23-38), tím spíš, že část 1.4 Těžkosti ... již poněkud hraničí s následnou prezentací empirických zjištění. První kapitola plně vytváří potřebný systém poznatků či rámec pro následující text.

Ve druhé kapitole jsou prezentovány výsledky českých a zahraničních výzkumů souvisejících s tématem monografie. Jsou to především výsledky výzkumů, jejichž předmětem, v kontextu rodiny, jsou počátek volby vzdělávací či profesní dráhy žáka, faktory stimulující tuto volbu, zdroje vlivů, informací, rad a pomoci žákovi a rodičům. Pozornost je věnována také poznatkům o vlivu „vzdělanostních aspirací“ a dalším faktorům. Kapitola představuje systematickou sumarizaci značného množství výzkumných, interpretovaných výsledků v rámci tématu monografie. Především v této kapitole vidíme autorův široký záběr, sečtělou. Zjištění jsou systematicky, neredundantně prezentována, uvedena jsou teoretickým rámcem nebo do něj přecházejí (s. 41). Zde mohu vytknout jen maličkosti v podstatě zanedbatelné, např. podle mne poněkud chaotické používání pojmů ročník a třída (s. 40, dále již je toto v pořádku). Souhlasím s autorem, který upozorňuje na obtíže či potřebu lépe precizovat pojmy jako vliv, ovlivňovat, faktor, kritérium.

Třetí kapitola prezentuje a zdůvodňuje použitou metodologii kvantitativní i kvalitativní, obojí je dobře zvládnuta. Jasně vymezený je podíl autora na dotazníkovém šetření, konaném v součinnosti a při garanci NÚOV. Kvantitativní část je konána pro zodpovězení velkého počtu hypotéz (asi 132, viz sumarizace příloze 1). Tak vysoký počet stanovených hypotéz je neobvyklý, ale je umožněn dobře zpracovanými východisky šetření, rozsáhlým dotazníkem pro žáky i pro rodiče a velkým počtem respondentů. Všemi hypotézami je směřováno k zjištěním významným. Nenašel jsem tedy nesporný důvod, proč by formulace vysokého počtu hypotéz nebyla vhodná. Jejich velký počet nevede podle mne jen k deskripci, ale uspořádání podle dobře stanovených výzkumných otázek (s. 72, také následná operacionalizace proměnných v části 3.6.2 aj.) umožňuje přechod od zjištěné skutečnosti k teoretickému zobecnění problematiky. Zjištěné výsledky kvantitativní části jsou dobře „dokresleny“ a uvedeny do souvislostí kvalitativní části výzkumu a uvedením dřívějších výsledků autora i získaných v jiných výzkumech „u nás a v zahraničí“.

Na základě prvních tří kapitol byl do obsahu a postupu výzkumu vnesen systém a jasně zdůvodněná metodologie. Kapitoly čtvrtá až devátá představují zkoumání dílčích problémových oblastí volby vzdělávací a profesní dráhy žáka s důkladně prezentovanými výsledky. Je zřejmé, že autor zvládá kvalitativní i kvantitativní metodologii, využívá možnosti jejich uplatnění. Základní skutečnosti či výsledky jsou podloženy možnostmi kvantitativního výzkumu, vznikají dobře zdůvodněné odpovědi na mnoho otázek o volbě a ovlivňování žákovy budoucí cesty, tyto odpovědi tvoří základní systém poznání a představují hlavní trendy. Delikátní souvislosti jsou popisovány v kvalitativní části, především zde jsou nabídnuty důvody, varianty, popř. až krajnosti. Zjištěné výsledky jsou pro zvolené téma významné, zaslouží si autorovo úsilí o prokazatelnost zjištění i podrobnou a prokazatelnou prezentaci. Dále uvedu poznámky ke kapitolám čtyři až devět společně.

- Oceňuji pozorné formulace hypotéz (s. 141, 143 a další) vyplývajících ze vztahů operacionalizovaných proměnných, vztahů významných pro výzkumné otázky (s. 72).
- Za významné zjištění uvedené ve čtvrté kapitole považuji zjištění, že žáci v 8. ročníku ZŠ uvažují o své budoucnosti spíše v rovině profesí, což málo spojovali s nezbytnou vzdělávací dráhou a osobnostními předpoklady (s. 96-97).
- Předmět výzkumu názorů žáků a rodičů na roli aktérů při volbě další vzdělávací a profesní dráhy, obsaženého v páté kapitole, je natolik různorodý a obtížně uchopitelný, že je adekvátní spíše kvalitativní výzkum. Ten ostatně autor pro zkoumání této problematiky využil v předchozích pracích.
- V podkapitole nazvané Vymezení základních pojmů (součást Úvodu) mohlo být precizováno i autorovo chápání pojmů jako vliv, aktér, faktor, popř. zdroj informací.
- V kapitole osmé - Internetové informační zdroje ... - je jim věnován velký rozsah textu i ilustrací. To se může jevit jako levné, ale tento text je důležitý nejen pro praxi, ale při důslednosti autora i pro koncepční přístup kvěci (kdo je provozovatelem - většinou firmy nebo jednotlivci).
Na s. 208 je asi správné, ale nezvyklé sloučení termínů nevyužil = neznám a využil = nepomohly + částečně pomohly + velmi pomohly (využiji, co mi nepomůže?).
Neznám důvody, proč je zdroj Průvodce světem povolání uváděn dvakrát, podle internetové adresy (např. s. 225), jde podle mne jen o dvě cesty k témuž zdroji.
Oceňuji, že autor zkoumanou problematiku adekvátně dává do souvislosti s dalšími vzdělávacími povinnostmi školy, mj. v oblasti výuky ICT.
- Za přínosnou považuji kapitolu devátou.
Na rozdíl od čtvrté kapitoly (s. 96-97, viz výše) je zde uvedena hypotéza, kterou je třeba ověřit, že „... žáci při rozhodování o další vzdělávací a profesní dráze považují za důležitější informace o vzdělávací nabídce a požadavcích vzdělávacích institucí než o profesích, jejich atributech a uplatnitelnosti na trhu práce“ (s. 254)
Podle mne netřeba natolik podrobný popis postupů přijímacího řízení, jako na s. 260 a dále. Na druhé straně právě zde autor ukazuje dobrý smysl pro vzdělávací realitu (s. 260 – 264).
- V části Závěr autor nejen shrnuje, ale také zobecňuje získané poznatky (zejména v podkapitolách Shrnutí poznatků a Implikace ...) blíže k teoretickému uchopení tématu.
Především pro praxi je důležité zjištění, že www stránky základních škol nezahrnují „profesní informace“ (s. 275).

Volba žákovy vzdělávací a profesní dráhy probíhá nesporně především v rodině a žák v ní má významnou roli. Práce přináší podrobný, ucelený a podložený popis vymezené problematiky v rovině praxe, ale i teoretické zobecnění. Navazuje na dosavadní výsledky teorie (odhaduji především na Š. Vendela) i výzkumů praxe (mj. autorových). V tomto pojetí jde o práci novou a přínosnou.

Otázky k obhajobě:

1. Jak chápete pojem kariérová zralost.
2. Práce přesvědčivě ukazuje žákův podíl na volbě jeho vzdělávací a profesní dráhy. Jaký význam podle Vás při této volbě sehrávají žákovy zájmy, zkušenosti, sebeúčinnost (vnímaná osobní zdatnost).

Závěr:

Předkládaná monografie splňuje požadavky kladené v rámci habilitačního řízení v oboru pedagogika, přináší nové vědecké poznatky. Práci proto doporučuji k obhajobě v rámci habilitačního řízení v tomto oboru a po jejím úspěšném absolvování doporučuji udělení vědecko-pedagogického titulu docent.

V Olomouci 14. 7. 2014